

Boete Van der Hoeven had pijn moeten doen

Boetes moeten niet alleen afhankelijk zijn van de zwaarte van het delict maar ook van de financiële omstandigheden van de delinquent, vindt **B.M.S. van Praag**.

Op 22 mei wees de rechtbank vonnis in de Ahold-zaak. Velen waren verbaasd dat de hoofdverdachten er af kwamen met niet meer dan een geldboete. De verbazing steeg echter nog verder, toen men zich realiseerde wat de geldboete van 225.000 euro voor de heer Van der Hoeven, die geschat wordt op een vermogen van circa 40 miljoen euro, betekende. Het ging om een onbenullige half procent van zijn vermogen.

Wat is nu eigenlijk zo schokkend? Had de rechtbank dan een boete van 10 miljoen euro moeten opleggen? De rechter zou dan hebben opgemerkt dat voor een op zich vrij mineure boekhoudfraude en wat gesjoemel in Nederland de boete van 225.000 euro al vrij exorbitant is. Bovendien zou een dergelijke boete waarschijnlijk ver boven het voor dit soort delicten vastgestelde maximum uitstijgen. Achter deze verbazing schuilt een nieuwe problematiek. Het gevoel dat een boete van een bedrag ter hoogte van 225.000 euro voor de gemiddelde Nederlander met be-

scheiden middelen natuurlijk een onoverkomelijk bedrag is, maar dat het voor deze bijzondere verdachte een irrelevant bedrag is. Deze gevoelens van onlust zijn in feite toe te schrijven aan een tot nu toe nog niet goed expliciet gemaakt gevoel, dat er een dimensie ontbreekt in onze Nederlandse straftoemeting.

In Nederland wordt de strafmaat in hoofdzaak gerelateerd aan de zwaarte van het delict. Daarbij wordt geen of weinig rekening gehouden met het feit dat dezelfde straf meer pijn kan betekenen voor het ene individu dan voor het andere. Toch is dat wel zo.

Laten we eens kijken naar een ander gebied. Het is alom bekend dat bij de heffing van belasting rekening moet worden gehouden met het inkomen van de belastingplichtige. Een belasting van 2.000 euro is heel iets anders voor een individu met minimuminkomen dan voor iemand die comfortabel in het bovenste kwart van de inkomensverdeling is gesitueerd. Economen baseren dit op het intuïtief aanvaarde postulaat van het afnemend grensnut van het geld. Dit heeft geleid tot het breed aanvaarde principe van de progressieve inkomstenbelasting.

Ditzelfde principe zou ook moeten gelden voor de hoogten van geldboetes. Deze moeten niet alleen afhankelijk zijn van de zwaarte van het delict, maar ook van de financiële omstandigheden van de

delinquent. Dan lijkt een boete in de orde van 10 miljoen euro voor de heer Van der Hoeven volstrekt redelijk. Dat zou echt pijn doen. Straffen kunnen in Nederland meer dan één vorm aannemen, zoals de gevangenis, de geldboete, de taakstraf en het elektronisch huisarrest. Tussen deze straffen bestaat een 'substitutieratio'. Gesteld voor de keuze tussen een maand in de nor of een boete van 30.000 euro zullen de meesten kiezen voor een verblijf in de nor. Als

Rechter zal onbewust hebben gedacht dat 250.000 euro meer is dan zijn jaarsalaris

die boete echter 500 euro bedraagt, zullen de meesten met vreugde de boete betalen. Tussen die twee extremen ligt een bedrag waarop het omslagpunt ligt. Zeg dat dat bedrag ligt bij 10.000 euro. Dan is de 'schaduwprijs' van een maand brommen voor dat individu dus 10.000 euro. Ook die schaduwprijs verschilt echter per individu en in het algemeen zullen rijken een hogere schaduwprijs hebben dan armen.

Het vonnis waarbij dus een boete wordt opgelegd van x euro, subsidiair y dagen in de gevangenis, zal dus bij de veroordeelde een proces van arbitrage uitlokken, waarbij

hij uiteraard kiest voor die straf, die vertaald in termen van zijn eigen schaduwprijs, het lichtst is. In feite legt de rechter hier een keuze uit twee straffen op die in het algemeen door de verdachte niet als gelijkwaardig worden gezien. Hij kiest de lichtste. Hetzelfde geldt voor de taakstraf, etc. Indien er voor de rechter al reden is om de mogelijkheid van een subsidiaire straf toe te kennen, dan dient de rechter, om onrechtvaardigheid te voorkomen, reke-

ning te houden met die schaduwprijs die varieert per individu. Hiermee komen we tot de kern van de zaak. Objectief gelijke straffen in termen van geld of gevangenis impliceren niet de toemeting van gelijke pijn aan het individu. Het vasthouden aan de gelijke straf, slechts bepaald door het delict en niet door de omstandigheden van het individu, impliceert in feite een ongelijke pijn-toemeting. Hetzelfde geldt bijvoorbeeld voor de bekeuring wegens te snel rijden. Voor de berijder van een kleine KIA zal een boete van 100 euro anders uitpakken dan voor de berijder van een 'P.C. Hooft-tractor'.

Nu zullen velen zeggen: ja, theoretisch zit hier wel wat in, maar weten wij dan hoe die progressie zou lopen, c.q. wat die schaduwprijs van tijd, in de gevangenis doorgebracht, is en hoe die afhangt van persoonlijke omstandigheden? Kan dat 'wetenschappelijk' worden vastgesteld? In de eerste plaats is wetenschappelijke onderbouwing niet strikt noodzakelijk. Het Nederlandse tarief van de inkomstenbelasting en de daarin aangebrachte progressie is ook vastgesteld zonder enig wetenschappelijk onderzoek, maar op basis van een intuïtie van de wetgever, die, zij het morrend, door de meerderheid van de bevolking wordt geaccepteerd.

Op dezelfde manier lijkt het goed mogelijk te komen tot 'straf Tabellen' met twee ingangen, te weten de zwaarte van het delict enerzijds en de persoonlijke omstandigheden van de delinquent anderzijds. In de tweede plaats is het tegenwoordig zeer wel mogelijk met behulp van economisch-psychologische methoden de zwaarte van de strafperceptie te meten, uiteraard niet exact per individu, maar wel via interviews en steekproefonderzoek voor verschillende sociale typen, bijvoorbeeld. gedifferentieerd naar inkomen, gezinsomstandigheden, leeftijd, enzovoort. Uiteraard betekent dit een verandering van onze strafwetten, waarin meestal maximumstraffen worden aangegeven en vaste substitu-

tieverhoudingen tussen vrijheidsstraffen en geldboetes.

Overigens speelt de discussie ook in andere landen om ons heen. Zo zint De Belgische minister Landuyt op het invoeren van inkomensafhankelijke verkeersboetes. Een en ander impliceert natuurlijk niet dat de rechter geen ruimte zou moeten hebben om op basis van persoonlijk oordeel de straf aan te passen aan de persoon, zowel naar boven als naar beneden. De huidige praktijk is echter dat het altijd gaat om verzachtende omstandigheden en dat er geen structuur in die aanpassing zit. Ik pleit voor een nadrukkelijk tweedimensionale structuur, overigens met behoud van de relatieve marge die de rechter nu reeds heeft.

Ten slotte is er nog de persoonlijke beleving van de rechter. Het bedrag van 225.000 euro is meer dan een jaarsalaris voor de rechter. Ik stel me zo voor dat dit feit, uiteraard onderbewust, voor de rechter een rol gespeeld heeft, en dat hij zich onvoldoende heeft gerealiseerd dat deze delinquent in andere dimensies denkt en voelt dan hijzelf. Een reflectie op ons systeem van straftoemeting, gebaseerd op moderne inzichten uit de economie en de psychologie, lijkt me zeer gewenst.

Prof. dr. B.M.S. van Praag is econoom en Universiteitshoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam.